

SELIM BELORTAJA
DR. I SHKENCAVE EKONOMIKE

**SITUATA “MAKRO”, KLIMA “MIKRO” DHE KRITERI EKONOMIK I
ANTARËSIMIT NË BE**

*Article published at the “Economicus” magazine¹ on June 2008, under the title:
“The macroeconomic stability versus a rather problematic micro-environment for
the business development: a paradox?”*

*Mr. Belortaja (PhD), is the Executive Director of ACIT (Albanian Centre for
Competitiveness and International Trade)*

Përmbajtja:

1. PARADOKSI I STABILITETIT MAKROEKONOMIK NË RAPORT ME KLIMËN E BIZNESIT DHE MIRËQENIEN
2. KLIMA E BIZNESIT DHE KONKURRUESHMËRIA – ANA TJETËR E MEDALJES
3. PASOJA: – DISBALANCA DHE SHPËRPJESTIME
4. DISA ZHVILLIME “MAKRO” GJATË TREMUJORIT I, 2008
5. THEKSE E REKOMANDIME PËR TË ARDHMEN

**1. PARADOKSI I STABILITETIT MAKROEKONOMIK NË RAPORT ME KLIMËN E BIZNESIT
DHE MIRËQENIEN**

Prej më se 17 vjetësh ekonomia shqiptare, me ndërprerje shumë afatshkurtëra ngjarjesh të jashtëzakonshme (kriza e vitit 1997), vazhdon të demonstrojë një nivel të kënaqshëm e thuajse të qëndrueshëm të treguesve makroekonomikë dhe atyre makrofiskalë. Një fakt i tillë edhe pse pak i ndjeshëm dhe i perceptueshëm në termat e mirëqenies së njerëzve dhe veçanërisht dimensioneve të saj sociale, krahas deklarimeve të qeverisë, dokumentohet edhe nga raportet e monitoruesve kryesore ndërkombëtarë, kryesisht Fondit Monetar Ndërkombëtar.

Ndërkohë edhe një shqyrtim i sipërfaqshëm i klimës së biznesit në vend dhe sidomos kushteve të jetesës, veçanërisht në tregues të tillë si niveli i varfërisë, dimensionimi infrastrukturor, mjedisor e hapësinor i saj (furnizimi me shërbimet bazë, me energji e ujë, strehimi, ruajtja dhe zhvillimi i ambjenteve publike dhe ambjentit në tërësi, etj.), shkalla e papunësisë reale, asaj të plotë dhe të përkohëshme, pabarazia e thellë sociale, si dhe mbetja pezull e çështjes së pronës si elementi bazë i klimës së biznesit dhe tërheqjes së investimeve të huaja, shpalosin një pamje tjetër. Kjo pamje dokumentohet gjithashtu më së miri nga studime të thelluara e raporte të plota të instituteve të specializuara ndërkombëtare si Forumi Ekonomik Botëror i Gjenevës, Banka Botërore dhe programi i saj i posaçëm “Të bësh Biznes” që vlerëson klimën e sipërmarrjes dhe investimeve, si

¹ “Economicus” magazine is a publication of EUT (European University of Tirana), June 2008

dhe një sërë raportesh të tjera mbi çështje më specifike, si korrupsioni, inovacioni, infrastruktura, logjistika e tregut, etj.

Këtë tablo të dyfishtë rezultatesh të që karakterizojnë gjendjen ekonomike-sociale të Shqipërisë mund ta konsiderojmë jo pa baza si një paradoks. Tiparet e paradoksit shprehen jo vetëm në kahjen e kundërt të rezultateve – në të dy blloqet e vlerësimit, atë “makro” nga njëra anë dhe atë “mikro” nga ana tjetër, por edhe në një fakt tjetër. Në faktin që zhvillimet më të fundit po nxjerrin në pah vështirësinë e bashkë-ekzistencës mes këtyre dy krahëve. Ç’ka shprehet më së miri në tronditjen e parë serioze mbas kaq vitesh që po pësojnë tregues bazë makroekonomikë kryesisht çmimet me pakicë dhe shumicë dhe inflacioni

Ky paradoks gjithsesi vazhdon të jetë prezent edhe sot, megjithë luhatjet dhe rënien e mitit të qendrueshmërisë makro, në kushtet e një paqëndrueshmërie “mikro”.

Edhe për vitin në vazhdim, vlerësimi i përgjithshëm lidhur me situatën makroekonomike të Shqipërisë është se ekonomia vazhdon të gëzojë një ekuilibër të qëndrueshëm. Pas rritjes me 6% në vitin 2007, prodhimi i përgjithshëm bruto, në terma reale, pritet që të ruajë të njëjtin ritëm edhe në vitin në vazhdim. Gjithashtu inflacioni shpresohet që për vitin 2008 të mbahet në nivelin mesatar prej 4%, por me disa parakushte zhvillimesh e politikash të nevojshme. Siç vuri në dukje misioni i fundit i FMN, ruajtja e inflacionit në ato kufij do të ishte e mundur vetëm në se do “..të evitohen presionet e brendshme ndaj kërkesës” dhe të aplikohen “..politika të matura buxhetore dhe monetare”.

Tab. 1 pasqyron ecurinë e treguesve kryesorë të makroekonomikë e fiskalë për periudhën 2004-2007 si dhe parashikimin për vitin në vazhdim (2008)

Tab 1. Shqipëria: Tregues të zgjedhur makroekonomikë					
	2004	2005	2006	2007	2008
PBB reale	5.9	5.5	5.0	6.0	6.0
Inflacioni (Indeksi i çm.mesatare vjetore)	2.9	2.4	2.6	2.9	4.0
Bilanci fiskal (Deficiti buxhetor)	-5.1	-3.4	-3.2	-3.8	-5.2
Bilanci i llogarisë korrente	-5.5	-6.5	-5.9	-9.5	-8.8
Investimet e Huaja Direkte	4.6	3.3	3.5	6.2	3.4
Tranferrat e emigranteve	13.8	14.2	14.0	13.9	14.0
Burime: NSI , Ministria e Financave, Banka e Shqipërisë, INSTAT, Banka Botërore dhe databaza te FMN					

Normaliteti i afishuar i treguesve “makro” për Shqipërinë , evidentohet qartë edhe nga tabelat krahasuese me vendet e tjera në tranzicion – veçanërisht ato të rajonit. Tabela 2. sjell të dhënat krahasimore të rritjes ekonomike, inflacionit –si indeks i çmimeve me pakicë, bilancit të llogarisë korrente, deficitit buxhetor dhe borxhit publik.

Tab 2. Tregues makroekonomikë të disa vendeve te rajonit -2007					
	<i>Rritja reale e PBB (%)</i>	<i>Inflacioni (IÇK)</i>	<i>Llogaria Korente</i>	<i>Deficiti buxhetor</i>	<i>Borxhi bruto i qeverisë²</i>
Shqipëria	6.0	2.9	-8.3	-4.2	56.0

² Te dhenat më të fundit për borxhin e qeverisë janë 2006

Bosnja & Herzegovina	5.8	1.3	-13.0	1.0	23.0
Bullgaria	6.2	7.6	-21.4	3.7	24.6
Kroacia	5.8	2.9	-8.5	-2.3	41.0
Maqedonia, FYR	5.0	2.2	-2.7	0.6	...
Moldavia	5.0	12.6	-9.7	-0.3	34.6
Mali i ZI	7.5	3.4	-37.0	5.5	...
Rumania	6.0	4.8	-13.9	-2.3	12.4
Serbia	7.3	6.8	-16.5	-1.8	39.6
Burimi: Sipas FMN, "World Economic Outlook 2008"					

2. KLIMA E BIZNESIT DHE KONKURRUESHMËRIA – ANA TJETËR E MEDALJES.

Ndërkohë, vlerësimet lidhur me konkurrueshmërinë e ekonomisë dhe produkteve shqiptare dhe klimën e biznesit në Shqipëri, rezervojnë një pamje tjetër. Thelbi i performancës dhe aftësisë së një ekonomie për t'i qëndruar presioneve konkurruese dhe për t'u zhvilluar me ritme të qëndrueshme, në trajtën më sintetike shprehet nga indeksi i konkurrueshmërisë së ekonomisë dhe prodhuesve vendas. Konkurrueshmëria –sipas përpunuesve të Indeksit të Konkurrueshmërisë Globale – është një tregues agregat i shumë dimensioneve: përkufizohet si "tërësia e Institucioneve, politikave, dhe faktorëve që përcaktojnë nivelin e produktivitetit të një vendi"³

Si paraqitet Shqipëria lidhur me këtë indeks dhe komponentët e tij? Indeksi i Konkurrueshmërisë Globale e rendit Shqipërinë në një pozicion aspak të kënaqshme. Shqipëria 2007 klasifikohet e 109-a nga 131 vende të botës. Duke mos shënuar kurrfarë progresi në krahasim me një vit më parë kur renditja ishte në vendin 98 nga 122 vende të shqyrtuara. Ecuria negative shprehet më mirë përmes treguesit absolut të pikëve të marra, ku përkatësisht për 2006 dhe 2007 është shënuar nota 3.56 dhe 3.48⁴. Në tregues të veçantë, më së shumti treguesve që përbëjnë konkurrueshmërinë, Shqipëria paraqitet me renditje edhe më problematike. Kështu disa të dhëna të krahasuara me një vit më parë janë:

Shqipëria	2007:	2006:
Renditet e	131 në "inovacion"	122
"	124 në "Infrastrukturë"	119
"	117 në "eficiencia e tregut"	107
"	114 në "Institucione"	111
"	74 në "gatishmëri teknologjike"	88

Fakti më shqetësues: rreshtohemi të fundit në rajon!!

³ Nga: The Global Competitiveness Report 2007-2008 fq. 3, World Economic Forum, 2008

⁴ Nota më e vogël është klasifikim më i mirë

Një tregues më direkt lidhur me aftësimin e sipërmarrjes, është Indeksi i Konkureshmërisë së Biznesit. Këtu Shqipëria 2007, renditet e122-ta nga 127 vende të vlerësuara. Ndërkohë që për 2006 renditja është e 119-a nga 121 vende.

Ndërsa treguesi i “lehtësisë së të bërit biznes” në Shqipëri, na jep një vlerësim edhe më direkt dhe më qartësisht “të kuantifikuar” të mjedisit të biznesit dhe mbështetjes që ai ofron për sipërmarrjen dhe investimet direkte. Në raportin e saj më të fundit mbi këtë temë, “Doing Business in 2008”⁵, Banka Botërore e rreshton Shqipërinë në vendin e 136 mes 178 vendeve të shqyrtuara. Është vështirë edhe këtu të identifikojmë ndonjë progres tek shohim që klasifikimi i një viti më parë ishte vendi 120 mes 175 vendeve të botës.

Në tregues më të hollësishëm, të krahasuar me një vit më parë, klima shqiptare e biznesit rreshtohet:

2007:	2006:
165 ne mbrojtje investitoreve ne pakice,	(162)
118 ne pagesen e taksave	(125) permiresim
168 ne “punën me licensat”	(161) problem
123 në “hapjen e nje biznesi”	(121)
70 në “Tregtimin me jashtë”	(101) permiresim
178 në “mbylljen e biznesit”	(89) problem!!

Po kështu sipas një raporti tjetër të posaçëm të Bankës Botërore⁶, lidhur me Indeksën e Performancës së Logjistikës së tregut (Logistics Performance Index -LPI), Shqipëria renditet e 139 nga 150 vende në total. Përsëri një vend i fundit ne rajon.

3. PASOJA: – DISBALANCA DHE SHPËRBJESTIME

Ndërkohë që PBB rritet me ritme të kënaqshme dhe pak a shumë të qëndrueshme, sektorë të veçantë të ekonomisë shfaqin luhatje të ndjeshme (Tab. 3). Shqetësuese është situata me ritmet e rritjes së prodhimit bujqësor, ku jeton më shumë se gjysma e popullsisë së vendit dhe ku ndodhet edhe pjesa dërmuese e të varfërve.

	2004	2005	2006 (vleresim)	2007 (vleresim)	2008 (parashik)
Bujqesia, pyjet, peshkimi	4.0	1.0	3.0	-1.9	2.5
Industria e Minerat	14.5	3.0	7.8	14.0	10.0
Ndertimi	7.9	11.9	10.3	8.0	8.0
Tregti, hoteleri, restorante	3.7	8.6	5.0	9.0	7.5
Transport	9.6	3.1	5.0	8.0	8.0
Post-telekomunikacioni	6.3	10.0	2.1	5.0	4.0

⁵ “Doing Business in 2008” vlerëson në fakt situatën e vitit pararendës, pra të 2007

⁶ “World Bank (2007) Connecting to Compete: Trade Logistics in the Global Economy, Washington DC”,

Sherbime te tjera	2.5	5.0	2.5	5.0	4.0
PBB reale me çmime tregu	5.9	5.8	5.0	6.0	6.0
Burimi: IMF Country Report No.08/128					

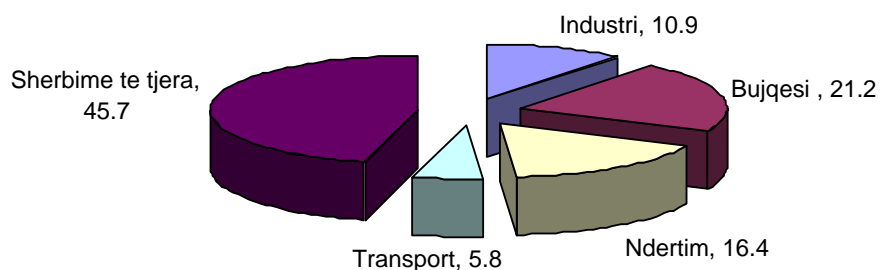
Ekonomia reale veçanërisht në prodhimin bujqësor, sektorin minerar dhe atë të prodhimit të metaleve duket se po reagojnë pozitivisht ndonëse ngadalë, ndaj efektit të rritjes globale të çmimeve. Ndërkohë kontributi i bujqësisë në PBB, kryesisht si rezultat i konkurrueshmërisë së ulët, vazhdon të bjerë.

Tab 4. Shqipëria: PBB dhe struktura e tij 2007

	2003	2004	2005	2006	2007
	(Ndryshimi ne perqindje pervec rasteve te specifikuara ndryshe)				
					<i>Parashikime</i>
PBB nominale (mln lekë)	682,670	766,379	836,833	899,637	969,000
Struktura (%)					
Industri	7.9	9	10.5	11.1	10.9
Bujqesi	21.8	20.5	21.9	21.5	21.2
Ndertim	12.5	12.5	15	15.7	16.4
Transport	4.9	4.9	5.5	5.6	5.8
Sherbime te tjera	41.2	41.2	47.1	46	45.7
Totali	100	100	100	100	100

Burime: NSI , Ministria e Financave, Banka e Shqiperise, INSTAT, Banka Boterore dhe databaza te FMN

Kontributi në PBB i sektorëve të ekonomisë _ 2007

Disbalancat më të theksuara “zbulohen” përmes statistikave të tregtisë së jashtme dhe të bilancit të pagesave. Kështu:

- Importet 3,9 herë me te larta se exportet (mbulimi i importeve 2007 më i ulët se sa 2006)
- Defici tregtar ndaj PBB përkeqësohet 2007 (28.6% nga 24.6%)
- Rritja e eksporteve (%) pak më e ulët se sa ajo e importeve
- Hapja tregtare ende mbetet më e ulta në rajon (megjithë rritjen në 48% në 2008)
- Përqëndrim i lartë i eksporteve në pak produkte (10 grup-produktesh 44% të eksportit total.
- Shpërndarje gjeografike shumë disproporcionale (“Tregu i BE” në fakt është .. Italia!!)
- Fakti më shqetësues:eksportet në volum janë 2.5 herë me te larta se sa vlera e tyre në Lek. Në 2007 u rregjistrua rritje me 69% në sasi (ton) e eksporteve totale te Shqipërisë, ndërsa rritja e tyre ne vlefte ishte 27 % ndaj vitit te kaluar”⁷

Problem i mprehtë dhe kërcënim për stabilitetin makroekonomik e atë fiskal mbetet situata në sektorin e energjisë elektrike. Ndërkohë që KESH duket se nuk po ja del dot t’i përgjigjet asaj. Mangësia kryesore lidhet me energjinë e papaguar. Vetëm gati gjysma e energjisë së furnizuar për 2007 është paguar, shifër kjo shumë larg vendeve të rajonit ku paguhet mbi 75% e enrgjisë së hedhur në rrjet. Ndërsa aspekti fiskal rëndohet me faktin e rritjes së çmimeve të energjisë së blerë nga KESH. Importi i energjisë për 2007 ishte rreth 7 herë më i lartë se sa ai i 2006-ës duke kaluar vleftën 200 milion Euro. Energjia e papaguar, së bashku me rritjen e çmimeve dhe sasisë së importeve mbeten problem.

⁷ Deklarate e DPD, 12 Janar 2008

Donatorët këshillojnë që masat e parashikuara nga Plan Veprimi përkatës të realizohen me korrektesë. Axhenda e **privatizimit të KESH-it** është duke ngjallur interesim të mirëpritur, por pozicioni **financiar i kompanisë mbetet i dobët**. Rritja e tarifave prej 20 përqind në mars ndihmoi financat e kompanisë, po ashtu siç kanë ndihmar edhe rreshjet e mbara. Për më tepër, në bashkëpunim me Bankën Botërore, planifikohen përmirësime ambicioze në mbledhjen e të ardhurave dhe reduktimin e vjedhjeve. Megjithatë, me ecurinë aktuale, humbja indirekte e financave publike do të shkojë në rreth 1.4 përqind të PBB-së. Kjo është më shumë se gjysma e shpenzimeve publike për shëndetësinë dhe evidenton nevojën urgjente për masa korrigjuese. KESH-i duhet të reduktojë importet, të mbajë në fre kostot e personelit dhe të prioritarizojë investimet brenda një buxheti më të vogël nëse do të evitohet rritje të mëtejshme të tarifave.

Si përfundim duhet thënë se megjithë progresin e bërë në treguesit e standartit të jetesës dhe nivelit të të ardhurave, Shqipëria mbetet ende mbrapa vendeve të rajonit. Kjo e bën të domosdoshme përshejtimin e masave të konvergencës lidhur me këta tregues, sfidë kjo që nuk mund të arrihet pa siguruar një rritje me ritme më të larta e më të qëndrueshme të **produktivitetit**. Prandaj edhe analiza më e re që Banka Botërore është duke bërë nëpërmjet hartimit të CEM 2008 do të ketë në fokus pikërisht *Mbështetjen për rritjen e Produktivitetit dhe Reduktimin e Risqeve dhe paqëndrueshmërive*.

4. DISA ZHVILLIME “MAKRO” GJATË TREMUJORIT I, 2008

Rritja e pandërprerë e çmimeve të mallrave ushqimorë, të lëndëve të para, të naftës dhe nënprodukteve të saj, etj, dëshmon se **presioni i ambientit të jashtëm** në ekonominë shqiptare është prezent dhe po persiston edhe gjatë katër muajve të parë të vitit 2008. Por mbrapa këtij faktori global nuk mund të mohohet se

Ndërprerja e kufizimeve masive dhe të gjata të furnizimit të energjisë ka influencuar pozitivisht procesin e prodhimit dhe të konsumit, në krahasim me gjysmën e dytë të vitit të kaluar. Megjithatë, sektori energjetik mbeti në fokus të misionit më të fundit të FMN, bazuar në vlerësimin se, energjia vazhdon të mbetet një problem delikat si për ekuilibrat makro-fiskalë ashtu edhe për zhvillimin e përgjithshëm ekonomik të vendit.

Inflacioni vjetor në fund të muajit prill 2008 u ndal në nivelin 4.4 për qind, duke tejkaluar me rreth 0.4 pikë përqindjeje kufirin e sipërm të intervalit 3+/-1 %, të synuar nga Banka e Shqipërisë. Kjo shifër në vetvete pasqyron kontributin e grupit të ushqimeve të përpunuara dhe rritjen e çmimit të energjisë elektrike, në muajin mars 2008. Rritja e fundit e çmimit të energjisë elektrike ka kontribuar me 0.7 pikë përqindjeje.

Mbështetur në parashikimet afatshkurtra, rezulton se inflacioni do të vazhdojë të luhetet në nivelet aktuale edhe gjatë muajve në vazhdim, duke ruajtur nivelin mesatar prej 4%. Vlerësohet se **presionet inflacioniste vazhdojnë të rriten si nga ana e ofertës ashtu edhe e kërkesës**.

Zhvillimet e fundit në tregjet ndërkombëtare si dhe ato të pritshme lënë të hapur mundësinë për sfida të reja në këtë drejtim. Mallrat ushqimorë, lëndët e para por

veçanërisht nafta dhe nënproduktet e saj po njohin rritje të pandalshme në tregun ndërkombëtar.

Në krahun e kërkesës rreziqet lidhen kryesisht me zgjerimin e shpejtë të kredisë për ekonominë. Rëndësi i duhet kushtuar edhe **masave të mundshme që autoritetet mund të ndërmarrin për të zbutur efektin e rritjes së çmimeve të mallrave ushqimorë**. Por kjo duhet bërë me kujdes, në mënyrë që të evitohet përfshirja në një spirale të re inflacioniste. Për këtë Banka e Shqipërisë rekomandon që kjo të bëhet nëpërmjet **masave për financimin e drejtpërdrejtë të njerëzve në nevojë** dhe jo përmes masave të natyrës subvencionuese apo të rritjes së përgjithëshme të pagave e pensioneve.

Gjatë muajve të parë të vitit 2008, **zhvillimet fiskale** dëshmojnë për një ecuri të kënaqshme të grumbullimit të të ardhurave buxhetore. Ndërsa nuk mund të thuhet e njëjta gjë lidhur me shpenzimet, ku veçanërisht **shpenzimet kapitale**, dëshmojnë një nivel realizimi shumë shqetësues.

Një zhvillim tjetër që kërkon vëmendje të veçantë ka të bëjë me **thellimin e deficitit të llogarisë korente**. Të dhënat e vitit të kaluar e mbështesin këtë shqetësim. Aktiviteti tregtar i vendit me pjesën tjetër të botës, për muajt e parë të vitit 2008, dëshmon për një rënie të ritmit të rritjes së tregtisë së jashtme, veçanërisht në krahun e eksporteve. Pas rritjes përkatësisht me 26 dhe 25% të vleftës së importeve dhe eksporteve për vitin 2007, shifrat e 4-mujorit të parë 2008 flasin për një rritje prej vetëm 15.8% për eksportet dhe 14.6% për importet.

5. REKOMANDIMET KRYESORE, NË LINJË ME MONITORUESIT E PROGRAMIT EKONOMIK TË VENDIT

Studiuesit dhe sidomos monitoruesit e programit ekonomik të vendit vërejnë se performanca përgjithësisht e mirë (makro)ekonomike **mund të vijojë edhe në të ardhmen** nëse disa probleme të vjetra do të mund të trajtohen e zgjidhen me forcën e duhur. Veçanërisht sektori me humbje të energjisë elektrike përbën një kërcënim të madh për buxhetin dhe redukton rritjen potenciale. Po kështu, pranohet se në përgjithësi, klima e biznesit kërkon përmirësime për të tërhequr investimet cilësore që i nevojiten ekonomisë

Risqet fiskale duhet të trajtohen me përparësi. Rritja e dukshme e të ardhurave duhet të përdoret për të konsoliduar financat publike dhe për ta mbajtur deficitin buxhetor të 2008-ës në kufirin e 5.2% të PBB. Duke qenë se disa rreziqe fiskale mbeten—p.sh. tejkalimi i kostos në rrugën Rrëshen-Kalimash dhe situata e keqe financiare e KESH-it—planet e Ministrisë së Financave për të mbajtur fonde kontigjence të mjaftueshme janë të mirëpritura.

Buxheti duhet të ankorohet fort dhe të ulë **borxhin në raport me PBB-në**, të rrisë **besueshmërinë** dhe **transparencën**. Kjo çështje bëhet edhe më urgjente në një kohë kur Shqipëria do të fillojë të marrë hua në tregjet ndërkombëtare të kapitalit. Ne i inkurajojmë autoritetet të miratojnë **një rregull formal fiskal**—qoftë i bazuar në shpenzimet, qoftë në

deficit—më e mira do ishte duke filluar që nga buxheti i 2009. Përforcimi i **kapaciteteve në menaxhimin e borxhit** është gjithashtu i rëndësishëm.

Për të ruajtur stabilitetin e inflacionit, është shumë e rëndësishme të evitohen presionet e brendshme ndaj kërkesës. Në mënyrë të veçantë, ndërsa ndihma ndaj të varfërve për të kompensuar efektet e çmimeve të rritura të ushqimeve dhe të energjisë është e drejtë, rritjet reale të rrogave në sektorin publik duhet të kufizohen fort, për të shmangur nxitjen e një spiraleje paga-inflacion.

FMN rekomandon politika të kujdesëshme edhe lidhur me kredithënien për biznesin. Forcimi proaktiv i mbikqyrjes dhe kuadrit rregullator duhet të ndihmojë në ngadalësimin e rritjes së kredive dhe duhet ndjekur në mënyrë të vazhdueshme. Miratimi i amendamenteve përkatëse të Kodit Civil është kyç për një ekzekutim më të mirë të kolateralit.

Reformat në sektorin e energjisë duhet të marrin prioritet real. Si rezultat i problemeve lidhur me administrimin në sektorin energjetik humbja indirekte e financave publike parashikohet të rritet.

Reformat strukturore duhet të bëjnë një tjetër hap përpara. Veprimet e fundit për të lehtësuar barrën rregullative janë të rëndësishme. Megjithatë, **të drejtat e pronësisë, zbatimi i kontratave**, (mirë)qeverisja dhe sistemi **gjyqësor** mbeten dobësitë kryesore. Reformat në prokurimin publik kërkojnë zbatim më të gjerë, ndërsa shtrirja, shpeshësia dhe cilësia e statistikave duhet të përmirësohet, sidomos përsa i përket llogarive kombëtare. Duhet bërë kujdes që INSTAT-it do t'i akordohen fonde të mjaftueshme për të zbatuar përmirësimet e nevojshme.

Duke njohur rolin që do të vazhdojnë të luajnë faktorët totalë të produktivitetit (TFP – Total Factor Productivity), dhe peshën që mban brenda tyre faktori makroekonomik, për të ardhmen kërkohet një vemendje më e madhe lidhur me adresimin e shqetësimeve që lidhen me këta faktorë.

Ka ardhur koha kur Shqipëria duhet të kapërcejë tashmë nga një model i bazuar në konsumin në një model me orientim nga investimet gjithnjë e më të larta dhe nga eksportet, si rruga e vetme për të realizuar një potencial rritjeje afatgjatë. Kjo është një sfidë e vështirë veçanërisht në kontekstin e disbalancave të mëdha të jashtme, rritjes së madhe të kredive, deficitit fiskal në rritje dhe rolit të transfertave të mëdha nga jashtë.

Në këto rrethana, politikave makroekonomike ju bie një përgjegjësi edhe më e madhe. Ç'mund të bëjnë ato për të përballuar ndryshimet e mësipërme –duke ruajtur njëkohësisht nivelin e bilancit korrent dhe atij fiskal? Sa mund të ndikojnë ato për përdorimin e transfertave nga emigracioni, në një mënyrë më të balancuar mes konsumit dhe investimit? Si të harmonizohen më mirë komponentët dhe potenciali makro-ekonomik e fiskal me një klimë që motivon sipërmarrjen, flukset e investimeve, zgjerimin e tregjeve të eksportit dhe progresin teknologjik?

Rëndësi të veçantë merr këtu adresimi nga administrata qeverisëse e risqeve makroekonomike, si atyre ekzistuese ashtu edhe atyre të reja që po dalin, risqet që prekin

balancat e brendëshme e të jashtme makroekonomike e makrofiskale. Duke i evituar ato krijohen kushtet e domosdoshme për tërheqjen e investimeve si vendase ashtu edhe atyre të huaja direkte për të cilat ekonomia ka nevojë shumë të madhe.

Mbi këto pikpyetje duhet menduar qysh tani e vazhdimisht sepse ato do të jenë sfida të pashmangëshme për kërkesat e ardhme që shtrohen në rrugën e integritit evropian të vendit. Kjo sepse është e qartë tashmë se i ashtuquajtimi “Kriter ekonomik i aksesimit të BE”, nuk mund të ezaurohet me tregues të thjeshtë sasiorë, sikundër kuptohet e interpretohet nganjëherë gabimisht. Ai nuk duhet parë thjesht as si nivel treguesish “makro” për t’u arritur (GDP, inflacion, deficit, kursime, investime, etj), as si bilance makro-fiskale apo të pagesave (kaq para të mbledhura, aq shpenzime të kryera, kaq vepra për t’u inauguruar, etj), as si “kualifikim” i vendit për të përfituar fonde europiane në trajtë grantesh e ndihmash (më shumë ndihma sepse ..”më shumë performancë”), as si shkallë liberalizimi tregtar tarifor, (ulja kaq apo aq e tarifave doganore) dhe as thjesht si percaktim e fiksimit “prioritetesh” të caktuara. Para së gjithash kriteri i antarësimit është një objektiv cilësor për t’u arritur, dhe kjo shprehet qartë në formulimin e samitit të Kopenhagenit⁸. Deklarata e presidencës së BE e paraqet kriterin ekonomik si: “...ekzistencën e një ekonomie tregu funksionuese, si dhe kapacitetet për të përballuar presionin konkurrues dhe forcat e tregut (market forces) të BE-së..” Pra kriteri ekonomik i antarësimit – ne se pranojmë se ekziston një i tillë –para së gjithash është një KRITER CILËSOR dhe jo Sasior.

Treguesit Makro janë derivate të një “ekonomie tregu funksionuese”. Në se kjo e fundit nuk është e tillë: vetë treguesit lëkundën dhe këtë e tregojnë rastet e fundit të lëkundjeve. Thelbi i vërtetë i kriterit ekonomik pra mbetet KONKURRUESHMËRIA e ekonomisë dhe e prodhuesve vendas, në të gjitha dimensionet e saj.

⁸ “Kriteret e Kopenhagenit”, 1993